

Вдали от цивилизации люди здесь по-прежнему пьют воду из природных родников, славящихся своей чистотой.

Нанай, который постепенно превращается в центр экотуризма, является местом с богатой историей и множеством заброшенных зон отдыха, которые теперь находят новое применение.

От степей до гор, от пустынь до речных долин – разнообразные ландшафты Узбекистана способствовали его развитию и формированию уникальной природной среды. За пределами городов можно найти одни из лучших мест для экотуризма в Центральной Азии.

Заключение: Экологический туризм в Узбекистане обладает огромным потенциалом благодаря уникальному природному разнообразию, богатому культурному наследию и растущему интересу к устойчивому туризму. Развитие этого направления способствует не только сохранению природных ресурсов, но и укреплению экономики за счет создания новых рабочих мест и привлечения инвестиций.

Для успешного развития экотуризма необходимы комплексные меры, включая улучшение туристической инфраструктуры, внедрение экологических стандартов, повышение осведомленности населения и туристов, а также развитие государственных и частных инициатив. Важно также обеспечивать баланс между туристической деятельностью и сохранением природных территорий, чтобы минимизировать воздействие на окружающую среду.

Таким образом, экотуризм в Узбекистане является перспективным направлением, способствующим устойчивому развитию страны. При правильном подходе он сможет не только привлечь иностранных и отечественных туристов, но и внести значительный вклад в охрану природы и развитие местных сообществ.

Список литературы:

1. Ахмедходжаев, Р. (2024). Перспективы развития потенциала экологического туризма в Узбекистане. *Экономическое развитие и анализ*, 2(1), 265-278.
2. Махмудова, Н. У. (2017). Экологический туризм один из перспективных видов туризма в Узбекистане. In *Современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования* (pp. 211-215).
3. Очилова, Х. Ф. (2020). Восстановление туризма в Узбекистане после пандемии. *Туризм и гостеприимство*, (2), 70-75.

YASHIL MEHMONXONALAR: EKOLOGIK MEHMONXONA BIZNESINI RIVOJLANTIRISH TAMOIYILLARI.

Mo'minova Kanizaxon Yo'ldashali qizi

Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

mominovakaniza@gmail.com

Xo'jayeva Muhabbatxon Shavkatjon qizi

Qo'qon universiteti turizm yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Hozirgi kunda turizm industriyasida barqarorlik va ekologik tozalik tamoyillari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yashil mehmonxonalar atrof-muhitga zarar yetkazmaslik, resurslardan samarali foydalanish va uglerod izini kamaytirishga qaratilgan zamonaviy mehmonxona konsepsiyasidir. Jahon tajribasiga ko'ra, AQSh, Yevropa va Osiyo davlatlarida yashil sertifikatlariga (LEED, Green Key, EarthCheck) ega mehmonxonalar faoliyati ancha kengaygan.

Kalit so'zlar: Eko-mehmonxona, ekologik barqaror, Aqlli (smart), kurort, Yashil kalit.

Kirish: Zamonaviy turizm industriyasi ekologik barqarorlik tamoyillariga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Sayyohlik oqimining ortishi va atrof-muhitga bo'lgan ta'sirning kuchayishi yashil mehmonxonalar kontsepsiyasining rivojlanishiga turtki bermoqda. Ekologik

mehmonxonalar energiya tejamkor texnologiyalar, qayta tiklanuvchi resurslardan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va suv sarfini optimallashtirish orqali nafaqat tabiatni asrashga, balki iqtisodiy samaradorlikka ham erishishga yordam beradi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, yashil mehmonxona biznesini rivojlantirish turli tamoyillarga asoslanadi: ekologik sertifikatsiyalash, barqaror infratuzilma, innovatsion yechimlar va mehmonlarning ekologik ongini shakllantirish. Ushbu ishda ekologik mehmonxona biznesining rivojlanish tamoyillari va jahon tajribasi tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM: Eko-mehmonxona yoki yashil mehmonxona – bu ekologik barqaror mehmonxona yoki turar joy bo'lib, uning tuzilmasiga tabiiy muhitga ta'sirni kamaytirish maqsadida ekologik jihatdan takomillashtirilgan muhim o'zgarishlar kiritilgan. Eko-mehmonxonaning asosiy tushunchasi - bu yashil hayot tamoyillariga amal qilinadigan ekologik mas'uliyatli turar joy. Eko-mehmonxonalar uchun eng xarakterli bo'lgan asosiy jihatlarni ikki guruhga bo'lish mumkin: chiqindilarni samarali boshqarish (minimallashtirish va utilizatsiya qilish); turli xil resurslardan (elektr energiyasi, suv, sotib olingan tovarlar) foydalanishni qisqartirish. Dunyo bo'ylab ko'plab sayohatchilar eko-sayohatga ko'proq ustunlik berishmoqda. Barqaror turizm statistik ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda: sayohatchilarning 81% ular uchun barqaror sayohat muhimligini tasdiqlashmoqda, 50% esa iqlim o'zgarishi haqidagi so'nggi yangiliklar ularga yanada barqaror sayohatni tanlashlariga ta'sir qilganini aytdi; sayohatchilarning 59 foizi tashrif buyurgan joylarini kelgan vaqtlaridan ko'ra yaxshiroq tark etishni xohlashlarini aytishdi, 33 foizi esa haddan tashqari gavjum bo'lmaslik uchun eng yuqori mavsumdan tashqarida sayohat qilishni tanlashmoqda; qariyb chorak (23%) uglerod izlarini kamaytirish uchun so'nggi 12 oy ichida uyga yaqinroq manzilga sayohat qilishni afzal ko'rishgan; hozirda butun dunyo bo'ylab 100 000 dan ortiq obyektlar Booking.com saytida Sayohat Sustainable nishoni bilan barqarorlikni ta'minlash borasidagi sa'y-harakatlari uchun e'tirof etilmoqda. Odatda, eko-mehmonxona quyidagi mezonlarga javob berishi kerak: Tabiiy muhitga bog'liqlik, ekologik barqarorlik, tabiatni asrashga qo'shilgan aniq hissa, ekologik ta'lim dasturlarini ta'minlash, madaniy jihatlarni hisobga olish, hamjamiyatga iqtisodiy manfaatdorlik keltirish shular jumlasidan. Ekologik toza mehmonxonalar o'z mehmonlarining xavfsiz, zararsiz va energosamarador xonalarda istiqomat qilishlarini kafolatlovchi ekologik tavsiyalarga qat'iy amal qiladilar. Ekologik toza mehmonxonaning ayrim asosiy xususiyatlari: Mehmonxonani tozalash jarayonida zararsiz tozalash va yuvish vositalaridan foydalaniladi, choyshablar, sochiqlar va matraslar 100 foiz tabiiy paxtadan tayyorlangan, quyosh yoki shamol energiyasi kabi qayta tiklanuvchi energiya manbalari, chiqindilarni kamaytirish uchun alohida paketlar o'rniga organik sovun va hojatxona buyumlari to'plami, mehmonxona xonalari va vestibulida chiqindilar uchun qutilar, sochiq va choyshablarni takroran ishlatish (yuvish uchun suv sarfini kamaytirish maqsadida mehmonlar ularning almashtirmaslikni so'rashlari mumkin), energiya tejamkor yoritish tizimi, mehmonxona hududida ekologik toza transport vositalaridan foydalanish, mahalliy mahsulotlardan tayyorlangan tabiiy taomlarni taklif qilish, bir marotaba ishlatiladigan idishlar, toza havo aylanishi tizimining mavjudligi, chiqindi suvlarini tozalash tizimining mavjudligi – idish-tovoq yuvish, yuvinish, kir yuvish, ekinlarni sug'orish va ko'kalamzorlashtirish uchun suvni takroran ishlatish.

Ko'p odamlar ushbu masala bo'yicha ma'lumotlarning yetishmasligi va mavjud takliflarning kamligi sababli ushbu turdagi ta'tilni tanlashda hali ham qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Ushbu turdagi dam olishni targ'ib qilish uchun mehmonxonalar atrof-muhitni muhofaza qilishga ko'proq e'tibor berishlari kerak, chunki ekoturizm tobora ommalashib bormoqda. Ba'zi mamlakatlarda so'nggi o'n yillikda mehmonxonalarni ekologiyalashtirish, mehmonxonalarda "yashil" texnologiyalardan foydalanish ularning faoliyatida asosiy konsepsiyaga aylanib ulgurdi. Mehmonxona biznesidagi innovatsiyalarning zamonaviy yo'nalishi sifatida eko-mehmonxonalar yaratildi. Bugungi kunda eko-mehmonxonalarni joriy qilish va rivojlantirish mehmonxona sanoati faoliyatidagi yangi tendensiyasi hisoblanadi. Ekologik toza mehmonxona korxonalarining joriy etilishi ularning turistik jozibadorligini oshirishga yordam

beradi va jahon turizm bozorida raqobatdosh ustunliklarni ta'minlashga xizmat qila boshladi. Masalan, dunyoga mashhur Hilton mehmonxonasi 2030-yilgacha uglerod chiqindilari va suv iste'molini kamaytirish, plastik idishlardan foydalanishni to'xtatish hisobiga atrof-muhitga ta'sirini ikki baravar kamaytirishni rejalashtirmoqda. Marriott mehmonxonasi esa suv iste'molini 15 foizga, uglerod iste'molini 30 foizga, umumiy chiqindilarni 45 foizga va oziq-ovqat chiqindilarini 50 foizga kamaytirishni rejalashtirmoqda. Eko-mehmonxona mehmondo'stlik sanoatida innovatsion konsepsiya sifatida uni oddiy mehmonxonadan ajratib turadigan bir qator xususiyatlarga ega, xususan: qurilishda ekologik toza materi-allardan foydalanish, atrof-muhitni saqlashga hissa qo'shish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan, jumladan, quyosh energiyasi, shamol energiyasidan foydalanish, energiya tejovchi uskunalardan foydalanish, mehmonxona tomonidan qayta ishlatiladigan oqava suvlarni qayta ishlash, chiqindilarni yo'q qilish dasturlarining mavjudligi, qayta ishlanadigan materiallardan foydalanish kabi. Milanda ochilgan birinchi ekologik mehmonxona – 19-asr oxirida qurilgan yetti qavatli qal'ada joylashgan to'rt yulduzli Scala mehmonxonasi. Havo harorati va issiq suv ta'minotini nazorat qilish uchun mehmonxona qayta tiklanadigan manbalardan foydalangan holda maxsus energiyani qayta tiklash tizimidan foydalanadi [3]. Slovakiyada AquaCity ekologik kurorti mavjud. Butun majmua mehmonxonalar, akvaparklar, kurortlar, restoranlar, barlar, fitnes zallari va boshqalarni isitish uchun quyosh va shamol energiyasidan foydalanadi. Afrikadagi "Forum Homini" mehmonxonasi, uning loyihasi yashil tomlari bilan ajralib turadi, qishda binolarda issiqlikni saqlab qolish va yozda ichki makonni sovutish uchun sharoit yaratib, elektr energiyasini 75% ga kamaytiradi. 50 ta davlatda 100 ga yaqin mehmonxonaga ega Le Meridien mehmonxonalar tarmog'i energiya sarfini 30 foizga, suvni esa 20 foizga kamaytirish ustida ish olib bormoqda. Mehmonxonalarda resurslarni tejashni ta'minlash uchun zarur shartlar quyidagilardir: resurslarni iste'mol qilish qurilmalarini hisobga olish, resurslarni tejovchi uskunalardan foydalanish va barcha muhandislik xizmatlari va qurilish tizimlarini boshqarishni avtomatlashtirish. Shu munosabat bilan, so'nggi yillarda "aqlli uy" (smart house) dasturiy ta'minot va apparat yechimlari jahon bozorida juda mashhur bo'ldi. Bular real vaqt rejimida binolar hayotini ta'minlash tizimlarini monitoring qilish va nazorat qilishni amalga oshiradigan avtomatlashtirilgan dasturiy ta'minot va apparat tizimlari: isitish va ventilyatsiya uskunalari, yoritish, quvvatlantirish manbai, video kuzatuv tizimlari va binolarga kirishni nazorat qilish, yong'in signalizatsiya tizimi, suv oqishini nazorat qilish, multimedia uskunalari va boshqalar. Mehmonxonalarda bunday intellektual tizimlarning joriy etilishi resurslarni 30 foizgacha tejash imkonini beradi. Shuningdek, ushbu tizimlar foydalanishning quyidagi afzalliklariga ega: mehmonlarning shaxsiy xohish-istaklarini hisobga olgan holda optimal iqlim sharoitlarini, xona yoritilishini saqlash orqali mehmonxona xonalarida mijozlarning yashash qulayligini oshirish, uskunaning xizmat muddatini oshirish, favqulodda vaziyatlarga tezkor javob berish asosida mehmonxona xizmatlari xavfsizligini ta'minlash kabi. Mehmonxonalar, biznes markazlari, yotoqxonalari, pansionatlar, dam olish markazlari va lagerlar uchun "Yashil kalit (Green key)" xalqaro ixtiyoriy sertifikatlash dasturi 2010-yildan buyon faol amalga oshirilmoqda. U Ekologik ta'lim bo'yicha Xalqaro tashkilot tomonidan atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida ekologik toza g'oyalarni ilgari surish va amalga oshirish maqsadida ishlab chiqilgan. Yashil kalit sertifikati turizm industriyasida ekologik javobgarlik va barqaror faoliyat sohasidagi mukammallikning yetakchi standartidir. Hozirgi vaqtda 65 ta turli mamlakatlarda yashil kalit sertifikatiga ega 3000 dan ortiq ekologik toza muassasalar mavjud. Misol uchun, Green Key sertifikatiga ega mehmonxonalar energiya, suv, kimyoviy iste'molni kamaytirish, chiqindilarni minimallashtirish va qayta ishlash kabi 90 ta majburiy va ixtiyoriy mezon-larga javob beradi. Har bir mehmonxona maxsus tekshiruvdan o'tadi, uni dastur mutaxassisi amalga oshiradi. Sertifikatlangan mehmonxonalar yuqori ekologik standartlarga javob beradi, mas'uliyat bilan ishlaydi va atrof-muhitni muhofaza qilishga mahalliy va butun dunyo bo'ylab faol hissa qo'shadi. Dunyo bo'ylab ko'plab mehmonxonalar va dam olish maskanlari yashil mehmondo'stlik amaliyo-tini muvaffaqiyatli o'zlashtirishmoqda. Masalan: Kolorado shtatidagi Molina Barqarorlik Markazi

quyosh panellari bilan dunyoga mashhur; Italiyada Arosea Life Balance mehmonxonasi mahalliy materiallardan keng foydalanishi bilan mashhur; Sloveniyadagi Glamping Ribno mehmonxonasi chiqindilarni kamaytirish tashabbuslariga ustuvor ahamiyat beradi; Macav Lodge (Kosta-Rika) minimal hajmda ishlaydi va mahalliy hamjamiyat dasturlarini, masa lan, ekologik ta'lim va o'rmonlarni qayta tiklash ishlarini qo'llab-quvvatlaydi. Bugungi kunda bir nechta eko-mehmonxonalar u yoki bu tarzda farqlanadi. Berghotel Muottas Muragl – iste'mol qilganidan ko'ra ko'proq energiya ishlab chiqaradigan yuqori balandlikdagi meh-monxona. Berghotel Muottas Muragl dunyo mehmonxona sanoatidagi Yevropa hududida joylashgan eng qimmat "yashil mehmonxona" hisoblanadi. Mehmonxona binosi so'nggi yillarda ikki baravar kattalashgan, ammo ko'p quyosh panellari, geotermal isitgichlar va ekologik toza materiallar energiya sarfini 64%ga kamaytirishga yordam bergan. Sayyohlar bugungi kunda faol ravishda ekologik toza turar joy qidirmoqda. Sayohatchilarning 2023-yilgi rejalari bo'yicha o'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatdiki, ularning 78%i 2023-yildagi sayohat-lari uchun ekologik toza turar joylarda qolishni rejalashtirgan. Yashil mehmonxonaning standart amaliyotiga quyidagilar kiradi: barqaror yoki qayta ishlangan materiallardan foydalangan holda yangi mulkni loyihalash; aqlli termostatlar va aqlli yoritishni o'rnatish; toksik bo'lmagan maishiy mahsulotlardan foydalanish; qog'ozsiz ishlash (masalan, elektron hisob-kitob); organik choyshablar, sochiqlar va matraslarni sotib olish; shamol va quyosh panellari kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga sarmoya kiritish; mehmonxona chiqindilarini kamaytirish; kamroq iste'mol qilishni rag'batlantirish (ya'ni, sochiqni qayta ishlatish yoki suv idishlarini to'ldirish)

Sochiqni qayta ishlatish dasturlari: O'rtacha mehmonxonada kir yuvish suv iste'molining 16% ni tashkil qiladi, ammo sochiqni qayta ishlatish dasturini amalga oshirish bu raqamni sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Mehmonlarni mehmonxona dasturiga jalb qilish orqali Las-Vegasdagi Sezar saroyi – yirik kurort va kazino suvdan foydalanishni 30 million gallondan ko'proqqa qisqartira olgan. Ekologik toza kalit kartalarXonaning plastik kalitlari mehmonxona moliyaviy va atrof-muhit chiqindilariga eng katta hissa qo'shmoqda. Yaxshiyamki, ekologik toza kalit kartalardan foydalanish yoki mehmonlarni raqamli xona kalitlaridan foydalanishga undash kabi kalit karta chiqindilarini kamaytirishning ko'plab usullari mavjud. Raqamli kalit kartalarini kuzatib borish oson, mehmonxonaga bu arzonroq tushadi va meh-monlarga yetib kelgandan so'ng darhol, kontaktsiz ro'yxatdan o'tish qulayligini ta'minlaydi. Aqlli (smart) mehmonxonalar Mehmonxonaning avtomatlashtirilgan texnologiyasidagi innovatsiyalar mulklar uchun chiqindilarni kamaytirish va energiya samaradorligini oshirishni har qachongidan ham osonlashtirdi. Misol uchun, oldindan o'rnatilgan taymerli mehmonxona aqlli dushlari tobora ommalashib bormoqda.

Mehmonlar dush qabul qilish vaqtini oldindan belgilashlari mumkin va signal foydalanuvchiga dush vaqti deyarli tugashi haqida xabar beradi. Xonadagi aqlli yoritish moslamalari mehmonning mavjud-ligini aniqlay oladi, xona bo'sh bo'lganda elektr quvvatini cheklaydi. Aqlli termostatlar mehmonxona energiya sarfni optimallashtiradi. Ekologik toza obyektlarni loyihalash Mehmonxona qurilishini rejalashtirish vaqtida yashil dizayn tajribasiga ega qurish kompani-yalariga murojaat qilish. Qurilish vaqtidanoq, mehmonlarga elektr transport vositalari bilan xizmat ko'rsatish uchun to'xtash joyiga batareya zaryadlash stansiyalarini o'rnatish mehmonxonani yashilligini ta'minlay oladi. Barqaror qurilmalarga sarmoya kiritish Kam oqimli kranlar, dush taymerlari, yoritish moslamalari kabi yashil rangdagi mehmonxona jihoz-lariga sarmoya kiritish muhim. Mehmonxonada aqlli yoritish texnologiyasini kengaytirish yorug'lik darajasini kunning vaqtiga qarab sozlash uchun innovatsion tizimni dasturlashtirish. Harakatni aniqlash yoritgichi 24/7 ishlamaydigan mehmonxona obyektlarida operatsion xarajatlarni kamaytirishi mumkin. Mehmonxonaning fitnes markazida energiya sarfni kamaytirish chun harakatga asoslangan yoki vaqtli yoritishdan foydalanish mumkin. Bugungi kunda O'zbekistonda energiya tejovchi texnologiyalar, chiqindilarni boshqarish strategi-yalari, tabiiy manbalar va suvni tejash choralari kabi barqaror amaliyotlarni qo'llash orqali mehmonxonalar va kurortlarning atrof-muhitga ta'sirini sezilarli darajada kamaytirish va atrof-

muhitga e'tiborli sayohatchilarning ehtiyojlarini qondirishi mumkinligiga shubha yo'q. Bundan tashqari, bu orqali mehmonxonalar nafaqat jahon miqyosida balki turizm mahalliy bozo-rida ham o'z obro'sini oshirishi va barcha uchun "yashil kelajak"ka hissa qo'shishi mumkin. Bunday amaliyotlarni targ'ib qilish mehmondo'stlik sanoatiga innovatsiyalarni davom ettirish imkonini beradi va unga atrof-muhit va jamiyatga ijobiy hissa qo'shish imkoniyatini yaratadi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, biz mehmondo'stlik sanoati hozirgi vaqtda ekologik tendensi-yani shakllantirish va ommalashtirish bosqichida degan xulosaga kelishimiz mumkin. Shu bilan birga, dunyoning ko'plab mamlakatlari milliy bozorlarida eko-mehmonxonalarni faoliyat yuritish bo'yicha muvaffaqiyatli tajriba to'plangan bo'lib, bu ushbu sohani jahon miqyosida yanada rivojlantirishga turtki bo'la oladi. Eko-mehmonxonalarni rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, bu soha yuqori talab- ga ega va insoniyatning ekologik va ijtimoiy muammolarini hal etishda muhim ahamiyatga kasb etadi. Bundan tashqari, ekologik toza mahsulot uchun ortiqcha pul to'lashga tayyor bo'lgan, o'zini ham, tabiiy ekotizimimizni ham asrash, zamonaviy texnologik jamiyatning tabiiy muhitga yetkazayotgan zararini anglab yetgan iste'molchilarning ekologik madaniyati yuksalib bormoqda.

Xulosa: Yashil mehmonxonalar turizm sohasida ekologik barqarorlik va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashning muhim yo'nalishlaridan biridir. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ekologik tamoyillarga asoslangan mehmonxona biznesi energiya va suvni tejash, chiqindilarni kamaytirish hamda qayta tiklanuvchi resurslardan foydalanish orqali nafaqat atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, balki mehmonxonalarning raqobatbardoshligini ham oshiradi.

Yashil mehmonxona biznesini rivojlantirish uchun ekologik sertifikatsiyalash tizimlarini joriy etish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish va mehmonlarning ekologik ongini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Kelajakda barqaror turizm rivojlanishi bilan birga, yashil mehmonxonalar sayyohlik sohasining ajralmas qismiga aylanishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'xati:

1. Киреева Ю.А. Современные тенденции развития сферы гостеприимства / Ю.А. Киреева // Актуальные проблемы развития индустрии гостеприимства : сборник научных статей по итогам XVII международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы развития индустрии гостеприимства» и Круглого стола «Экономика туризма и индустрии гостеприимства: точки роста, цифровая трансформация, кадры» в рамках I Всероссийского профессорского экономического форума, Санкт-Петербург, 01 июня 2021 года. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный экономический университет, 2022. – 54-62-betlar. – EDN XRVMVX.
2. Gulomkodiroya, M. S. Qizi. (2024). A STUDY ON VARIOUS E-RECRUITMENT TOOLS AND ITS EFFECTIVENESS FOR RECRUITMENT. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 10(10), 32–34. <https://doi.org/10.54613/ku.v10i10.902>
3. Gulomkodiroya Mamura Saydumarxon qizi. (2024). A STUDY ON SAFETY MEASURES IMPLEMENTED BY LE ROMA GARDENIA RESORT (VRS INFRA) DURING THE COVID-19 PANDEMIC. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 12(2), 78–84. Retrieved from <https://giirj.com/index.php/giirj/article/view/6446>
4. Yuldasheva Nilufarxon a'zamjon qizi, (2024) [XULQ-ATVOR MOLiyASINING ASOSLARI VA UNING INVESTORLARNING QAROR QABUL QILISHDAGI O'RNI](https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/510) University Research Base, 2024 Retrieved from: <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/510>
5. THE ESSENCE OF CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT SYSTEMS, DEVELOPMENT THEORIES. (2025). International Conference on Economics, Finance, Banking and Management, 102-111. <https://econseries.com/index.php/6/article/view/491>
6. FACTORS INFLUENCING CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT STRATEGIES IN SMALL BUSINESS OPERATIONS AND THEIR SPECIFIC CHARACTERISTICS. (2025). International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences, 44-51.